

Ei Lagercrantz varmaan tietoisesti kausitele omaa rooliaan sananvapausodissa. Hyvän toimittajan tavoin hän vain valikoi sanottavansa. Esimerkki: hän omistaa kokonaisen luvun kohulle, jonka kirjailija Peter Weissin elokuussa 1966 julkaistu DN:n kulttuuriolosaston pääartikkeli *Vietnam* sai aikaan.

Weiss rinnasti tekstissään natsismin ja USA:n Vietnamin sodassa harjoittamat julmuudet. Dagens Nyheter taas oli Tingsterin ajoista asti tunnettu ”vahvana linnoituksena” ystävällisissä Yhdysvaltain- suhteissaan.

Lagercrantz, tuolloin lehden toinen päätoimittaja, puolusti Weissia yhtä järkähtämättä. DN:n hallituksen puheenjohtaja Kaj Bonnier piti Weissia kommunistina ja vaati lehteä sanoutumaan irti tämän mielipiteistä. Lagercrantz ei suostunut.

Kenties hänen ryhtinsä oli esikuvana Uuden Suomen nuorelle, myös kommunistiksi(!) epäillylle Pekka Tarkalle, kun tämä 1967 siirtyi US:n kulttuuritoimituksesta Helsingin Sanomiin kovan julkisen kohun saattamana. Vietnam- asialla oli Suomessa akateemikko Georg Henrik von Wright, jonka Yhdysvaltain- kritiikkiä US:n päätoimittaja Pentti Poukka ei julkaissut. HS:n sisarlehteään DN:aa astetta liberaalimpaa linjaa — ainakin 60- luvulla — ehkä kuvaa, että Helsingin Sanomat julkaisi.

Se, mitä Lagercrantz ei kerro, on, että hän 1971 päätoimittajana itse torjui ystävänsä Weissin toisen artikkelin, tällä kertaa otsikoituaan *Laos! Ord och Bild* -lehden hylättyjen kirjoitusten teemanumerossa Lagercrantz perusteli päätöstään sillä, että DN oli arvostellut USA:n Indokiinan- politiikkaa niin kauan, että Weissin artikkeli oli ”turhaa ylijäämää”.

Jotain oli muuttunut viidessä vuodessa: DN, Lagercrantz, varmaan myös Peter Weiss. Lagercrantz myönsi itse, että ”autoritaarinen lain ja järjestyksen linja” oli 1960- ja 70- luvun vaihteessa saanut sijaa ruotsalaisissa tiedotusvälineissä, mutta lehden omat arvostukset ”luonnollisesti määräävät mitä julkaistaan”. Weissin hylkäämisen perusteista vahvin oli silti ”tekstin taso”.

Episodin tekee maininnan arvoiseksi se, että 70- luvun alkuvuosina kulttuurikritiikin

vapausasteet kiristyivät yleisemminkin, eivät vain DN:n kulttuuriolosastossa.

Ikävä kyllä Lagercrantzin sukulointi 60- luvun ja 80- luvun lopun välillä ei kuitenkaan tarjoa aineksia sananvapauden ”aaltojen” tarkasteluun historiallisessa perspektiivissä.

Huonoa suomea toiseen potenssiin

Suomentaja Timo Hämäläinen on itsekin osallistunut kulttuurinintaman sananvapauskiistoihin. 1991 hän sai potkut Yleisradiosta esiinnyttyään päihtyneenä TV 1:n *Lukulamppu*- ohjelmassa. Hämäläisen oman tulkinnan mukaan YLE:n kärsivällisyys loppui, koska hän väitti ruudussa Leena Landerin kirjan *Tummien perhosten koti olevan ”helvetin huonoa suomea”*.

Jos Lander kirjoittaa huonoa suomea, Hämäläisen käännös on sitä toiseen potenssiin: kömpelöä, epäsuomalaista ja täynnä alkutekstistä perittyjä käännettyjä sanajärjestyksiä. Sääli, sillä Lagercrantzin ruotsi on toki ammattitoimittajan ja palkitun esseistin kieltä: tiivistä, selkeää ja siksi ilmaisuvoimaista.

Merja Minkkinen

Kylmän rauhan konfliktit journalismissa

CARLSSON, Jöran. *Omvärldskonflikter i journalistik och forskning — förutsättningar för en dialog. Padrigus avhandlingsserie. Göteborg 1995.*

Sekä journalistina että tutkijana toiminut Jöran Carlsson on tehnyt Göteborgin yliopistossa väitöskirjan aiheesta ”Omvärldskonflikter i journalistik och forskning”. Tutkimus

keskittyy siihen, millä tavalla kahden keskeisen ammattikunnan, journalistien ja konfliktitutkijoiden, vuorovaikutus tapahtuu maailman tämänhetkisten konfliktien hahmottamisessa.

Carlsson erittelee Ruotsin konfliktijournalismia ja - tutkimusta sekä yleiseltä kannalta, että tarkastelemalla seitsemän ruotsalaisen päivälehdien konfliktijournalismia. Lisäksi hän analysoi noin 600 konfliktia käsitellyttä artikkelia maan kahdessa suurimmassa päivälehdessä, Dagens Nyheterissä ja Göteborgs- Postenissa helmimaalisuussa 1994. Tutkimusaineistona ovat myös alan kokeneiden journalistien ja tutkijoiden haastattelut.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että valtiokeskeinen anarkiamalli hallitsee yhä tiedotusvälineiden ulkomaan uutisten raportointia. Sen mukaan maailman geopoliittinen kartta perustuu valtioiden väliseen kilpailuun ja epäluotettavuuteen. Siksi tutkijan mukaan konfliktinhallintaa perustellaan jatkuvasti uhilla ja voimankäytöllä. Konfliktijournalismissa uutismuoto keskittyy avoimeen sodankäyntiin, mutta ei sitä ennakoiviin prosesseihin.

Tutkimus osoittaa, että yhteiskunnallisesta uutismateriaalista valtaosa käsittelee erilaisia konflikteja. Tyypillistä näille on kansainvälisten konfliktien näkeminen valtiokeskeisinä. Uutiset niiltä maailman alueilta, joita seurataan vähemmän, ovat suhteettomasti konfliktipainotteisia. Vain harvoja tietolähteitä selvitetään ja lukija saa harvoin laajaa taustainformaatiota konfliktin alkuperästä. Lisäksi konfliktiuutiset kohdistuvat jo avoimiksi taisteluiksi kehittyneisiin konflikteihin.

Carlssonin mielestä journalisteilla on käytettävänään hyvin vähän sellaisia tietolähteitä, jotka asettaisivat valtiokeskeisen turvallisuuskäsitteen kyseenalaiseksi. Hän kysyy, mitä tietoja tutkimus vaihtoehtoisesta puolustuksesta, laajasta turvallisuuskäsitteestä ja konfliktinhallinnasta voisi antaa uutisjournalistille.

Tutkijan mielestä sekä journalistit että konfliktitutkijat pyrkivät selvittämään samankaltaisia ongelmia, mutta puhuvat eri kieltä ja kommunikoivat huonosti keske-

nään. Rauhan- ja konfliktintutkijat ovat internationalisteja ja toimintaan suuntautuneita, kun pääosa journalisteista on Carlssonin mielestä valtiokeskeisiä ja neutraaleja. Tutkija suosittaa suurempaa dialogia näiden kahden ammattikunnan välille.

Tässä yhteydessä voi kysyä, mitä seuraisi siitä, että journalistit olisivat konfliktitilanteissa puolueellisia? Carlssonin eräänä lähtökohtana tutkimukselleen oli 1980-luvun puolivälissä johtamani tutkimusprojekti, jossa pohdimme mm. sitä minkälaista olisi rauhan asiaa tukeva journalismi. Tuolloin Johan Galtung esitti useita ominaisuuksia sellaiselle lehdistölle. Yksi on se, että median tulisi antaa tilaa konfliktin molemmille tai kaikille osapuolille. Useinkaan se ei ole helppoa, koska nykyajan konflikteissa ei ole aivan selvää, ketkä oikeastaan ovat konfliktin osapuolia. Toiseksi median pitäisi Galtungin mukaan asettaa jonkinlainen intellektuaalinen kehys konfliktin ymmärtämiseksi. Sekin on usein lähes ylivoimaista, koska ei tunneta konfliktin historiaa tai sen merkitystä riittävästi.

Tutkijoiden käyttö konfliktijutuissa ei ole Ruotsissa vähäistä, sillä Carlssonin itsensä tutkimassa 600 sanomalehtiartikkelissa oli yli 100 viittausta alan tutkijoihin, sekä yli 110 viittausta muihin asiantuntijoihin ja 40 mainintaa tutkimusraporteista. Tutkija piti itsekin määrää yllättävän suurena. Pohjoismaiset asiantuntijat esiintyivät pääsääntöisesti pääkirjoitus- ja kulttuurisivuilla, Pohjolan ulkopuoliset ulkomaansivuilla. Noin puolessa artikkeleista tutkijat esiintyvät referenssihenkilöinä. Parissakymmenessä prosentissa artikkeleista haastatellaan tutkijoita ja noin kolmannes jutuista on tutkijoiden itsensä kirjoittamia.

Carlssonin haastattelemat journalistit toteavat, että tutkijoiden ja journalistien ammattikulttuurit ja heidän käyttämänsä diskurssit ovat niin erilaisia, että ammattikuntien kohtaaminen on vaikeaa. Samanlaiset ongelmat ovat toki olemassa myös journalistien suhteissa muihin ammattikuntiin. Tutkijat eivät journalistien mielestä ole kuitenkaan ainoa ihmisryhmä, jolla on relevanttia tietoa konfliktitilanteista.

Väitöskirja keskittyy oleellisilta osiltaan

kartoittamaan konfliktijournalismin tämänhetkistä tilaa maailmassa yleensä ja erityisesti Ruotsissa. Konkreettisina tapauksina esitetään Vietnamin sota (1965-75) journalisteille avoimena sotanäyttämönä, Falklandien (1982), Grenadan (1983) ja Panaman (1989) selkkaukset suljettuina sotanäyttämöinä ja ohjatun informaation konflikteina, sekä Persian lahden sota (1991) sotilaallisena medianäytöksenä.

Suomalaisten kannalta olisi ollut kiintoisaa keskittyä Persian lahden sodan ohella entisen Jugoslavian konflikteihin sekä Tshetshenian sotaan. Niiden selittämisessä sekä journalistit että konfliktintutkijat joutuvat vastaamaan siihen, ovatko maailman konfliktit oleellisesti uudenlaisia vai palaatanko vanhoihin etnisiin, taloudellisiin ja poliittisiin kiistoihin. Tätä Carlsson ei oikeastaan pohdi, vaikka hän ansiokkaasti vertaa sekä perinteistä turvallisuuspoliittista että rauhantutkimuksen luomaa ajattelutapaa kansainvälisten konfliktien ymmärtämiseksi.

Carlssonin ansioksi on katsottava hyvä perehtyneisyys rauhantutkimuksen ja turvallisuuspoliittisen tutkimuksen ajattelumalleihin ja perinteisiin. Hän on myös erinomaisesti selvillä turvallisuuskonseptien uusista ulottuvuuksista, joita täsmennettiin YK:n sosiaalisen kehityksen huipukokouksessa Kööpenhaminassa 1995. Perinteisen vallion turvallisuuden rinnalle on tullut käsite kansalaisturvallisuudesta, joka pyrkii sisällyttämään ekologisia, kulttuurisia ja sosiaalisia näkökohtia turvallisuuden tarkasteluun. Toisaalta myös perinteinen turvallisuuspolitiikka on kehittynyt ainakin siten, että voidaan puhua uudesta geopolitiikasta turvallisuusajattelussa. Tätä näkökohtaa olisi väitöskirjassa voitu pohtia enemmän.

Carlssonin haastattelemien journalistien näkemyksistä käy ilmi se, että journalistit pitävät usein tutkijoiden esittämiä asioita täysin utooppisina tai täysin epärealistisina toteutettavaksi.

Kuten professori Björn Hettne toteaa Carlssonin haastatteluaiheistossa, rauhantutkimus syntyi perinteiselle turvallisuusajattelulle vaihtoheitoisena paradigmaana. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus rauhan ja

sodan ongelmista alkoi oikeastaan vasta 1900-luvun alussa silloisten yhteiskunnallisten kokemusten synnyttämänä. Esimerkiksi Pitirim Sorokin lähestyi sodan ongelmia sosiologian ja kulttuurin teorioiden avulla. Toisen maailmansodan jälkeen rauhantiede syntyi ongelmakeskeisenä oppialana, joka sai alkunsa Bert Rölingin mielestä pikemmin inhimillisestä häädästä kuin älyllisestä utelaisuudesta. Toisen maailmansodan keskitysleirit ja ihmisarvon halveksunta sekä atomipommi olivat järkyttivät kaikkia.

Carlsson uskoo konfliktintutkimuksen ja journalismin osaltaan kykenevän aikaisempaa paremmin ennalta ehkäisemään konfliktien syntyä (early-warning journalism). Johtopäätöksensä Carlsson kehottaa journalisteja esittämään tutkimustietoa konfliktitilanteista muille ammattiryhmille relevantilla tavalla esimerkiksi esittämällä vasta muotoutumisvaiheesta olevista konflikteista kriittistä tietoa ja siten herättämällä yleinen mielipide ajoissa. Jotta tässä onnistuttaisiin, Carlsson ehdottaa journalistien ja konfliktintutkijoiden yhteisiä seminaareja ja tutkimushankkeita.

Suomalainen tutkija Heikki Luostarinen päätyy omassa väitöskirjassaan toteamiseen: "Jos journalistit eivät pyri itsenäisyyteen lähteistään myös konfliktitilanteissa ja painostuksen alla — ja juuri silloin — he ovat vain ylempää tulevan ajatusten ja hallintayrityksen toteuttajia, mielen kersantteja". Carlssonin mielestä journalistit voivat esiintyä konfliktitilanteissa myötä- tai vastapelureina. Mutta suhteessa sotilasjohtoon ja konfliktinosapuolten propagandakoneistoon on journalismi hänen mukaansa aina vastapeluri. Sellaiselle kriittisesti tutkivalle journalismille ovat sotajournalismissa keskeisiä ongelmia alueita pääsy tapahtumapaikoille, valvonta, sotilaiden informaatiovalta, sekä informaation levittäminen. Tutkija havaitsi suuria puutteita journalistien tavassa käsitellä konflikteja.

Ehkä konfliktintutkijat voisivat olla aikaisempaa enemmän riippumaton tietolähde journalisteille? Käytännössä muutamat harvat tutkijat nousevat muita useammin esille julkisuudessa. Ruotsissa on Wilhelm Agrell esiintynyt näkyvästi, Suomessa Pertti

Joenniemi. Eniten mediajulkisuutta lienee Suomessa kuitenkin saanut Ulkopoliittisen instituutin tutkijana työskennellyt Jyrki Iivonen, jota Neuvostoliiton hajoamisen hetkinä 19. elokuuta 1991 klo 8- 22 välisenä aikana haastateltiin lyhyen ajan sisällä peräti 39 kertaa eri tiedotusvälineisiin. Syitä saattoi olla monia. Iivonen itse arvioi, että osasyynä oli virkamiesten haluttomuus kommentoida tapahtumia ja muiden tutkijoiden kokema tietämättömyys Venäjän tapahtumista.

Carlsson on haastatellut Ruotsin merkittävimpiä journalisteja ja tutkijoita. Voidaan aina kysyä, olisivatko tutkijat vaihtoehoton tiedon lähde konfliktitilanteissa. Carlssonin haastattelujen mukaan tutkimus on merkityksellistä journalismille. Maailman monimutkaistuessa myös analysoitava ja kommentoitava uutismateriaali kasvaa, mutta samanaikaisesti ulkomaankirjeenvaihtajien määrää vähennetään ja korvataan erilaisilla freelance-järjestelyillä. Uusi teknologia mahdollistaa suoran uutisoinnin, mutta toimittajilla saattaa olla aikaisempaa huonommat mahdollisuudet arvioida tietoja. Olen itse päätenyt siihen, että journalistin eliminoiminen mediasta tai informaation vähentäminen kirjastosta ei palvele kansalaisen tiedontarvetta, vaikka tekniikkaa lisätäisiinkin. Yhteiskunnallisen tiedon arviointi on aina ammattilaisen tehtävä. Siinä ammattitutkijat ja ammattitaitoiset journalistit voivat parantaa yhteistyötään kummankin ammattikunnan ja suuren yleisön eduksi. Tämä on myös Carlssonin johtopäätös.

Tapio Varis

Kolme ottoa elokuvan historiasta

UUSITALO, Kari. Kuvaus—kamera—käyt! Lähikuvassa suomifilmit ja Suomi-Filmi Oy. Suomen elokuvatuutkimuksen seura, Kirjasto-palvelu 1994.

FRANSBERG, Klas. Film på finlands-svenska. Från Stiller till Engström. Scriptum, Vasa 1994.

VASE, Kai (kuvatoimitus) & LAINE, Kimmo (teksti). Herrasmieskukuri. Tauno Palo valkokankaalla. Suomen elokuva-arkisto. Painatuskeskus, Helsinki 1994.

Elokvaneuvos Kari Uusitalon 33. kirja käsittelee Suomi-Filmi nimisen yhtiön historiaa, mutta myös laajemminkin kotimaisten elokuvien eli suomifilmien vaiheita. Tätä kyseistä teosta eli Suomi-Filmin historiaa Uusitalo on kirjoittanut viimeisten 25 vuoden aikana ja kirjan ilmestyminen on eri syistä viivästynyt näin runsaasti. Koska Kari Uusitalo on tänä aikana julkaissut lukuisia muita suomalaista elokuvaa käsitteleviä kirjoja, on selvää, että nyt painokoneesta tulleessa kirjassa on runsaasti Uusitalon jo aikaisemminkin kirjoittamaa asiaa. Samoja asioita löytyy Uusitalon suomalaisen elokuvan historiosta samoin kuin hänen kirjoittamistaan kahden vaikuttajahenkilön Erkki Karun ja Risto Orkon elämäkertoista. Myös tekstin välissä kerrotut viisit löytyvät Uusitalon elokuvakaskukirjasta.

Kyseessä on kuitenkin yhdistelmä yritysjournalistia elokuvahistoriikkaa, jossa pääpaino on elokuvien puolella. Uusitalon kirjoitustyyli on enemmänkin esittelevä kuin analyysoiva. Hän ei pohdi kovinkaan tarkasti syitä ja vaikutuksia, mutta kertoo runsaasti yksityiskohtaisia tietoja ja myös taustatietoja, jotka hän hallitsee varsin suvereenisti. Suomalainen elokuva-ala on hänelle tuttu. Suomi-Filmikin on ollut hänen työnantajansa kahden otteen oteeseen.

Rakenteeltaan kirja muistuttaa monin tavoin Uusitalon päätoimittamaa Suomen

kansallisuusfilmografia-sarjaa. Tässäkin kirjassa esitetään suurin piirtein samat tiedot elokuvista kuin filmografiassa, mutta vain sujuvasanaistemmassa muodossa. Filmit esitellään eri ajanjaksoihin jaettuina ohjajien mukaisessa järjestyksessä. Lyhyiden tekijätietojen ohella kerrotaan suppeasti juonesta ja siteerataan aikalaisarvosteluita ja joskus löytyy filmeihin kiinnostavaa huomautettavaakin. Kirjan lopussa esitellään filmografioina kaikki Suomi-Filmin valmistamat pitkät elokuvat ja keskeisimmät lyhytfilmit. Nämä filmografiat on julkaistu Uusitalon aikaisemmissakin kirjoissa useasti, mutta nyt mukana on myös lyhyet kommentit jokaiseen filmiin. Lähdeluetteloa kirjassa ei ole, mutta tekstissä mainitaan käytetyt lehdet, joista tekstikatkelmia on poimittu.

Vaikka kirja rakentuu huomattavassa määrin Uusitalon jo aikaisemmin julkaisemiin teksteihin, on myös jotain uutta mukana. Uusitalo tuo kirjassa varsin hyvin esille suomalaisen elokuvan suomalaisen luonteen ja sen merkityksen suomalaiselle kulttuurille yleisemminkin. Suomifilmithän olivat nimensä mukaisesti suomalaisten elokuvia, jotka oli tehty suomalaiselle yleisölle ottaen huomioon suomalaisten mieltymykset ja suomalaishansalliset aiheet. Suomi-Filmi korosti toiminnassaan usein tätä asiaa.

Suomenruotsalaisten panos kansallisessa elokuvakulttuurissamme on jäänyt melko vähäiselle huomiolle. Klas Fransbergin kirja onkin ensimmäinen tästä aiheesta. Kovin suuri heidän osuutensa ei tosin ole ollut. Suomalainen elokuva on ollut varsin suomalainen ilmiö.

Fransberg käsittelee suomenruotsalaisia elokuvia ja niiden tekijöitä eli lähinnä ohjajia. Suomenruotsalaisten panos elokuvakulttuurissa on toki ollut näitä ryhmiä paljon suurempi, mutta näyttelijät ja käsikirjoittajat tai kirjallisten aiheiden antajat eivät ole mukana Fransbergin kirjassa. Lisäksi suomenruotsalaisia henkilöitä sisältyy moniin elokuviin. Heidän käsittelemisensä olisi vaatinut paljon laajempaa tutkimuksen, mutta se olisikin ollut paljon mielenkiintoisempi kuin Fransbergin kirja.

Kirja on varsin suppea ja subjektiivinen